МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота
бакалавра

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Виконав: студент 4-го курсу,
групи 6.2311-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Б.Р. Авраменко

Керівник: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи
доцент, д.філос.н. Масюк О. П.

Рецензент: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.психол.н. Бойко Г.В.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 231 «соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
_____Т.І.Бутченко
«____»_____2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Араменку Богдану Романовичу
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Патріотичне виховання молоді засобами соціальної роботи в умовах воєнного стану
керівник роботи Масюк Олег Петрович, доцент, д.філос.н
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «19» грудня 2024 року № 1992-с

2. Строк подання студентом роботи 11 червня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи Андрес, А., Леус, С., Максим'як, В., Булатов, О. Військово-історична реконструкція як засіб патріотичного фізичного виховання. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.* 2023. №5(165). С.11-13; Капська А. Й. Технології соціально-педагогічної роботи : навчальний посібник. Київ : Слово, 2015. 328 с.; Ковальчук І. В. Технології соціальної роботи з формування патріотизму дітей. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету.* 2016. Вип. 26. С.109- 117;

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідити стан наукової розробки патріотичного виховання засобами соціальної роботи. 2. Уточнити сутність основних понять дослідження: «соціальна робота», «воєнний стан» «патріотизм, «патріотичне виховання», «молодь», «війна, «воєнний стан». 3. Визначити принципи та методи дослідження патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи. 4. Розглянути нормативно-правові засади у сфері патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи. 5. Визначити роль соціальної роботи як інструменту патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану. 6. Розглянути міжнародний досвід. 7. Дослідити організаційне забезпечення соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді умовах воєнного стану в Україні. 8.

Визначити основні фактори оптимізації особливостей соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
1 рисунок _____
_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	Масюк О.П., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	02.02.2025	02.02.2025
Розділ 2	Масюк О.П., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.03.2025	11.03.2025
Розділ 3	Масюк О.П., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	03.04.2025	03.04.2025

7. Дата видачі завдання _____18 січня 2025 року____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2024	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2025	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2025	*виконано*
4.	1 розділ	Лютий – березень 2025	*виконано*
5.	2 розділ	Березень – квітень 2025	*виконано*
6.	3 розділ	Квітень – травень 2025	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Травень 2025	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Травень – червень 2025	*виконано*

Студент _____ ___Б. Р. Авраменко___

Керівник роботи _____ __О. П. Масюк__

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ __І. С. Цапліна__

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 57 сторінок, 48 позицій у літературі, 1 рисунок.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ПАТРІОТИЗМ, ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ, МОЛОДЬ, ВІЙНА, ВОЄННИЙ СТАН

Мета дослідження є визначення особливостей соціальної роботи як інструменту патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження: соціальна робота як засіб патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження : визначити особливості соціальної роботи як інструменту патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: науковий аналіз, синтез, індукція, дедукція, структурно-функціональний.

Гіпотеза: Патріотичне виховання молоді засобами соціальної роботи в умовах російсько-української війни сприятиме формуванню національної ідентичності, громадянської відповідальності та психологічної стійкості .

Висновки: 1. Сукупність інструментів якими володіє соціальна робота по відношенню щодо патріотичного виховання молоді здатна комплексно покращити та оптимізувати відповідно до викликів та наслідків війни стан патріотичного виховання молоді.

2. Основними факторами оптимізації соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах російсько-української війни є: 1) оптимізація освітньої сфери відповідно до запитів сучасного патріотичного виховання; 2) якісно новий рівень сприйняття громадської активності та волонтерства; 3) поширення культурно-просвітницького фактору сприяння патріотичного виховання молоді; 3) ідеологічний фактор оптимізації інструментів соціальної роботи; 2) інституційний фактор розвитку патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи; 4) виважена інформаційна політика щодо особливості просування патріотичного контенту.

SUMMARY

The qualification work consists of 57 pages, 48 positions in the literature, 1 figure.

SOCIAL WORK, PATRIOTISM, PATRIOTIC EDUCATION, YOUTH, WAR, MARTIAL LAW

The purpose of research: determine the features of social work as a tool for patriotic education of youth in conditions of martial law. The object of the study is social work with families.

Object of research: social work as a means of patriotic education of youth in conditions of war.

Subject of research: features of the application of social work as a tool for patriotic education of youth in conditions of martial law.

Research methods: scientific analysis, synthesis, induction, deduction, structural and functional.

Hypothesis: Patriotic education of youth by means of social work in conditions of the Russian-Ukrainian war will contribute to the formation of national identity, civic responsibility and psychological stability.

Conclusions: 1. The set of tools that social work manages in relation to the patriotic education of youth is capable of comprehensively improving and optimizing the state of patriotic education of youth in accordance with the challenges and consequences of the war.

2. The main factors for optimizing social work as a problem of patriotic education of youth in the conditions of the Russian-Ukrainian war are: 1) optimization of the educational sphere in accordance with the requirements of modern patriotic education; 2) a qualitatively new level of perception of public activity and volunteerism; 3) the spread of the cultural and educational factor of promoting patriotic education of youth; 3) the ideological factor of optimizing social work tools; 2) the institutional factor of developing patriotic education of youth by means of social work; 4) a balanced information policy regarding the features of promoting patriotic content.

ЗМІСТ

ВСТУП……..3
РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ……...……....6
1.1. Науковий стан дослідження особливостей соціальної роботи з патріотичного виховання молоді…….…….…….6
1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальна робота», «патріотизм», «патріотичне виховання», «молодь», «війна», «воєнний стан»...11
1.3. Принцип та методи дослідження патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи……...……...17
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ…….22
2.1. Нормативно-правові засади у сфері патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи ……..…….…..22
2.2. Роль соціальної роботи як інструменту патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану……..……...…….28
2.3. Міжнародний досвід соціальної роботи як інструменту патріотичного виховання молоді……...33
РОЗДІЛ 3 ФАКТОРИ ОПТИМІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ……...……...…..38
3.1. Організаційне забезпечення соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану в Україні ……..……38
3.2. Основні фактори оптимізації особливостей соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану…….…….....45
ВИСНОВКИ……...50
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ……...……53

ВСТУП

Актуальність дослідження: обумовлена чітким розумінням того, що в умовах російсько-української війни процес виховання патріотизму набуває особливого значення. Це обумовлено тим, що в залежності від рівня національної свідомості, самоідентифікації та готовності боронити державу серед молоді залежить подальше майбутнє країни, її національна стійкість, безпека, та ін. Виклик у вигляді російської агресії сприяє розумінню щодо необхідності якісного оновлення засобів патріотичного виховання молоді відповідно до різного роду викликів. В таких умов виникає потреба виховання патріотизму на більш практичних засадах, що є можливим завдяки застосуванню універсальних можливостей соціальної роботи. Саме молодь є рушійною силою змін, тому саме патріотичне виховання молоді умовах війни є вкладом у довгострокову перспективу подальшого розвитку України. Враховуючи комплексні можливості соціальної роботи, її засоби та інструментарії які здатні сприяти патріотичному вихованню молоді яка буде здатна захищати національні інтереси держави, брати участь у громадському житті та розбудові держави.

Особливий характер засобів соціальної роботи дозволить комплексно сприяти патріотичному вихованню молоді, а саме сприятиме різносторонньому патріотичному вихованню молоді, а саме з освітнього, соціально-психологічного, культурно-історичного, інформаційного напрямку впливу. Враховуючи усю важливість вказаних напрямків, та необхідність їх поєднання, відповідно бачимо, що роль соціальних працівників у питанні патріотичного виховання молоді в умовах війни значно зросла. Сучасне патріотичне виховання молоді потребує поєднання традиційних форм виховання разом із з сучасними методами, такими як соціальні проєкти, волонтерство, інформаційна протидія ворожій пропаганді та ін.

Тому детальне дослідження можливостей засобів соціальної роботи по відношенню до патріотичного виховання молоді, дозволить сформувати покоління свідомих, відповідальних та активних громадян, які забезпечать майбутнє незалежної України.

Об'єкт дослідження: соціальна робота як засіб патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження: особливості засобів соціальної роботи по відношенню до патріотичного виховання в умовах воєнного стану.

Мета дослідження: визначити особливості соціальної роботи як інструменту патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану.

Для досягнення мети, необхідно виконати наступні *завдання:*

– розглянути стан наукового дослідження соціальної роботи з патріотичного виховання молоді;

– уточнити сутність основних понять дослідження: «соціальна робота», «патріотизм», «патріотичне виховання», «молодь», «війна», «російсько-українська війна»;

– визначити основні принцип та методи дослідження патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи;

– дослідити нормативно-правові засади у сфері патріотичного виховання молоді;

– визначити роль соціальної роботи як інструменту патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану.;

– розглянути організаційне забезпечення соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану.

– запропонувати основні фактори оптимізації особливостей соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що даній кваліфікаційній роботі, на основі теоретичних основ та практичного досвіду, запропоновано фактори особливостей соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах російсько-української війни.

Гіпотеза: Патріотичне виховання молоді засобами соціальної роботи в умовах російсько-української війни сприятиме формуванню національної ідентичності, громадянської відповідальності, психологічної стійкості та готовності до активної участі у захисті й відбудові України.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1. Науковий стан дослідження особливостей соціальної роботи з патріотичного виховання молоді

В сучасному науковому просторі дослідженням особливостей патріотичного виховання займається низка наукових галузей, це і соціальна робота, і педагогіка, філософія та ін.

Комплексно до дослідження технологій соціальної роботи щодо патріотичного виховання у дітей підходить І. В. Ковальчук. Дослідник акцентує увагу на історичному сегменті патріотичного виховання зазначаючи, що перші прояви патріотичного виховання були зафіксовані ще за часів Стародавньої Греції. Вже в ті часи вважалося ганебним не цінувати свою Батьківщину. В цей період патріотичне виховання базувалося на формуванні родинних цінностей, традицій, фольклору та легенд у колективних ритуалах. Так наприклад в Афінах прославляли її велич у піснях. Вагому роль відігравали і давньогрецькі філософи які прославляли ідею зміцнення держави, наводили роздуми про «кращий» політичний лад у країні. Щодо саме технологічного аспекту, то І. В. Ковальчук зазначає, що соціальні технології по відношенню до патріотичного виховання можна розглядати з двох позицій. Особливість першої позиції полягає у тому, що на засадах технологій соціальної роботи є можливість реалізовувати патріотичне виховання як і в інформаційному середовищі. По друге, це стосується можливості вагомого впливу на емоційну складову особистості. Але для того, щоб технології соціальної роботи під час патріотичного виховання були ефективними, дослідник наголошує на дотриманні певних вимог. До даних вимог відносять: стратегічну програму, алгоритми та постійну комунікацію з клієнтом. Науковець зазначає, що вагому роль у патріотичному вихованні відіграють такі соціальні технології як: діагностика, патронаж, профілактика, реабілітація, терапія, консультування, контроль. Особливу увагу акцентовано

саме на ролі соціальної діагностики, бо її функціональні особливості дозволяють виявити та дослідити причинно-наслідковий зв'язок подолання апатії щодо питань державно-патріотичного характеру. Діагностичні технології сприяють дослідженню рівня патріотизму населення в кризові часи. Тим самим надає базу щодо розуміння особливостей подальшого патріотичного виховання [17]. Відповідно до засад даного дослідження бачимо, що соціальний аспект відіграє вагому роль щодо патріотичного виховання, бо саме технології соціальної роботи складають концептуальні засади патріотичного виховання молоді. Окрім цього застосування технологій соціальної робот дозволяє як і дослідити виклики які стоять перед патріотичним вихованням, так і сприяти формуванню методологічного комплексу особливостей патріотичного виховання молоді.

На вагомій ролі інформаційно-комунікаційного сегменту у патріотичному вихованні зазначає і Ю. М. Зоря. Дослідниця зазначає, що під час патріотичного виховання, є потреба у врахуванні трьох базових функцій соціальної комунікації, а саме інформаційну, експресивну та прагматичну. Особливої уваги під час реалізації патріотичного виховання засобами соціальної роботи заслуговує увагу прагматичний компонент, особливість якого полягає у тому, що соціальна комунікація виступає інструментом який сприяє до певної діяльності та вчинків. Таким чином, перед тими хто сприяє педагогічному вихованню молоді стоїть завдання, щоби молодь була активною, проявляла свою громадянську позицію, та була спроможною до активних дій та вчинків. Науковиця наголошує що дана модель може активно застосовуватися для широкого використання під час патріотичного виховання молоді, особливо корисною буде в інформаційно-технологічному просторі (освітні портали, пошукові системи, мережа Інтернет, тощо) [13]. Враховуючи сучасний вплив інформаційного середовища на молодь, адаптація до сучасних вимог певних технологій є нагальною потребою. Не виключенням є і технологій соціальної роботи які мають інформаційну складову.

Дослідженням особливостей застосування технологій соціальної роботи на практиці займається Я. Співак. Дослідник зазначає, що вагому роль відіграє соціальне консультування. Саме соціальне консультування, відповідно до

особливостей якого передбачено спілкування з дітьми, молоддю, представниками національно-патріотичних громад, є дуже важливим бо це сприяє розвитку та збереженню держави. Щодо тематичних особливостей консультування то воно має бути направлено на формування патріотичного ставлення до своєї країни. Також науковець зазначається і на тому, що патріотичне виховання має передбачати занурення у теоретичні витоки його сутності. Таким чином є потреба у застосування технологій соціальної терапії, яка складається з низки складових, серед яких розвиток громадянського мислення, формування патріотичних переконань, формування особистості. Для підвищення ефективності соціальної терапії є потреба у залученні соціальних робітників (педагогів), викладачів, психологів, представників громадських організацій, медичних та правових установ [47].

В контексті дослідження особливостей патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи, доречно розглянути і особливості формування патріотизму серед соціальних робітників. Дослідженням даного питання займається група науковців – Г. П. Васянович, Р. В. Лаврецький, М. Я. Нагірняк. Дослідники виокремили низку принципів, яких має дотримуватися заклад вищої освіти під час навчання студентів спеціальності соціальної роботи. Одним із таких є принцип виховання національної спрямованості, який сприяє формуванню поважного ставлення до оточуючих осіб, культури та формує засади національної свідомості. Відповідно до засад професії, провідну роль відіграє принцип гуманізації, який сприяє формуванню розуміння сприйняття особистості як вищої цінності. Для формування ефективної взаємодії, доречним буде використання принципу суб’єкт-суб’єктної взаємодії, відповідно до особливостей якого передбачено виховання рівноправного спілкування, де співрозмовники поважають один одного. Необхідно приділити увагу і акмеологічному принципу, який передбачає орієнтацію процесу виховання на вищі морально-духовні досягнення. Тим самим в перспективі дозволить ефективно соціальному робітнику впроваджувати виховні заходи патріотичного спрямування. Відповідно до сучасних викликів, вагому роль також відіграє і

виховання на засадах принципу толерантності, який сприятиме формуванню у соціальних робітників толерантного, щирого та відкритого ставлення до особливостей та відмінностей інших осіб.

Вважаємо, що дані цінності сприятимуть як і вихованню патріотично орієнтованих соціальних робітників, так і в перспективі дозволять соціальним працівникам реалізовувати патріотичне виховання засобами соціальної роботи відповідно до засад розглянутих принципів [4].

Дослідженням психологічних аспектів патріотичного виховання молоді займається О.Г. Діденко та С.П. Яланська. Дослідники на засадах розуміння потреби розвитку якісного патріотичного виховання молоді та врахування нормативно-правових вимог виокремлюють важливі психологічні складові для ефективності реалізації заходів присвячених патріотичному вихованню молоді. Першим психологічним аспектом, дослідники зазначають – систему ціннісних орієнтацій. Особливість даного аспекту полягає у тому, що система ціннісних орієнтацій відображає відношення молоді до соціальної дійсності. Дане відношення і відображає рівень психологічної мотивації виконання військових обов'язків. Також даний аспект сприяє формуванню національної та громадянської ідентичності, оборонної свідомості на основі національних цінностей держави. Наступним є складова резільєнтності (життєстійкості, психологічної стійкості). Його особливість полягає у здатності людини проявляти власну ідентичність (національну та громадянську), як і в повсякденному житті, так і під час негативного зовнішнього впливу. Має прояв у психологічній стійкості під час виконання військової служби, що наразі є дуже важливою складовою. І третім є компонент відповідальності. Відповідно до його особливостей передбачається наявність певних навичок які є особливо важливими в умовах війни, а саме самодопомога та надання первинної психологічної допомоги. Усвідомлення даної необхідності повинно мати прояв у тому, що ті хто сприяє патріотичному вихованню мають сприяти тому, щоб молодь в умовах війни мала дані навички. Тому є потреба в організації сертифікатних програм та практико-орієнтованих заходів які присвячені

формуванню даних навичок [8]. Вважаємо, що врахування психологічних аспектів дослідження особливостей патріотичного виховання засобами соціальної роботи в умовах воєнного стану є особливо корисним та актуальним. Це обумовлено тим, що наразі чітке усвідомлення психологічних особливостей та викликів сприяє більш детальному усвідомленню особливостей сучасного патріотичного виховання молоді.

Багато уваги наразі присвячено особливості педагогічної складової патріотичного виховання молоді. В. Кульчицький та Петришин Л. зазначають, що під час патріотичного виховання молоді необхідно враховувати що заклад освіти є соціальним інститутом суспільства, для якого характерним є певні ознаки, а саме підпорядкованість та скерованість суспільним запитам та потребам. Сучасна соціально-виховна діяльність передбачає як і наявність необхідних педагогічних умов, так і проведення соціальної діагностики , яка має сприяти розвитку соціальної спрямованості особистості. В результаті соціально-педагогічна складова має на меті сприяти успішній соціалізації підлітків як патріотів, а також сприяти формуванню активної людини як активного суб'єкту діяльності [19]. На даних засадах бачимо, що наразі є потреба у поєднанні технологій соціальної роботи для більш ефективного результату патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану.

На засадах розглянутого можемо зазначити, що наразі сфера дослідження особливостей патріотичного виховання засобами соціальної роботи лише набирає обертів. Активно до даного питання залучаються, як і представники сфери соціальної роботи, але й також педагогіки та психології, філософії та історії. Вважаємо, наразі є потреба у формуванні комплексних досліджень які б дозволили сформувати більш широкий комплекс наявних технологій та підходів патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи з врахуванням мультидисциплінарних особливостей.

1.2. Уточнення основних понять дослідження: «соціальна робота», «патріотизм», «патріотичне виховання», «молодь», «війна», «воєнний стан»

Уточнення основних понять дослідження є одним із базових завдань даного дослідження. Тому для того щоб максимально осягнути різноманітні аспекти сутності теми даної роботи є потреба в дослідження особливості сутності таких понять як : «соціальна робота», «патріотизм», «патріотичне виховання», «молодь», «війна», «російсько-українська війна».

Поняття «соціальна робота», стало активно застосовуватися в XIX ст. Дане поняття відображало наявність потреби серед суспільства в необхідності практичної діяльності щодо допомоги певним категоріям людей.

Унікальний характер поняття «соціальна робота» складає в тому, що соціальна робота має комплексний багатовимірний простір: практичний, навчальний та науковий. Практичний сегмент сутності соціальної роботи полягає у наданні спеціалізованої та комплексної допомоги особам, які знаходяться в скрутному положенні. Унікальний характер навчального компоненту соціальної роботи передбачає професійну підготовку спеціалістів у відповідній фаховій сфері. Наукова складова соціальної роботи, передбачає наявність низки відповідних теорій, концепцій та методів.

Однією із найбільш відомих представниць дослідження сутності розуміння соціальної роботи як практичного так і теоретичного сегментів соціальної роботи є М. Річмонд. Особливу увагу М. Річмонд приділяла практичній соціальній роботі, відповідно її наукові праці були присвячені технологічній та методичній стороні соціальної роботи. На думку дослідниці, провідною складовою соціальної роботи є надання оцінки та соціального діагнозу, відповідно до результатів якого підбирається відповідний метод надання соціальної допомоги. Дослідницею було поділено методи соціальної роботи на два напрямки: 1)безпосередній та 2) опосередкований. За своєю сутністю безпосередній метод допомоги, передбачає вплив «розуму на розум», який за своїх характеристиками передбачає надання порад та пропозицій, проведенні раціональної бесіди із залучення постраждалого клієнта до розробки та прийняття рішення.

Опосередкований метод передбачає можливість впливу на життєву ситуацію постраждалого в позитивному для нього напрямі [39].

Трактуванням сутності та особливості соціальної роботи займається і Школа соціальної роботи імені професора В. Полтавця. Дана установа, з посиланням на Європейську Асоціацію Шкіл соціальної роботи, зазначає, що соціальна робота це «академічна дисципліна та професійна діяльність, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, вирішенням проблем осіб, сімей що перебувають в складних життєвих обставинах та покращення якості їх життя на засадах принципів соціальної справедливості, прав людини та колективної відповідальності». Основними завданнями соціальної роботи є: 1) сприяння пошуку відповідних інституцій які надають додаткові можливості для подолання труднощів; 2) розвиток рівня ефективності існуючих систем, які спеціалізуються на послугах; 3) оптимізація соціальної політики з метою забезпечення потреб вразливих груп суспільства та ін. [40].

Вітчизняна дослідниця А.Й. Капська розглядає соціальну роботу як трудомістку та багатопланову професійну діяльність. А.Й. Капська зазначає про певний функціонал навичок, якими повинен володіти соціальний працівник, а саме: 1) діагностична; 2) прогностична; 3) аналітична; 4) організаційна; 5) охоронно-захисна; 6) посередницька; 7) соціально-терапевтична, 8) профілактична; 9) корекційно-реабілітаційна; а також 10) психологічна; 11) медична; 12) педагогічна [14].

Сукупність даних визначень розуміння сутності поняття «соціальна робота», демонструють нам свій комплексний характер метою якого є оптимізація та покращення життя суспільства завдяки різноманіттю інструментів та підходів соціальної роботи.

Наступним ключовим поняттям є – «патріотизм». Велика українська енциклопедія розглядає поняття «патріотизм» як «моральний і політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов до батьківщини і готовність заради неї жертвувати власними інтересами» [11]. Дане поняття вказує нам про

наявність особливого зв’язку між людиною та державою, який засновується на почутті любові та поваги до власної держави.

Педагогічний словник за редакцією М. Ярмаченко, розглядає поняття «патріотизм» як «суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється в певних діях і складному комплексі суспільних почуттів, що звичайно називається любов’ю до батьківщини» [30, с. 356]. Дане визначення демонструє той факт, що патріотизм є комплексом дій стосовно власного відношення до держави.

Дослідженням концептуального розуміння сутності патріотизму займається С. Гузенко. Науковиця зазначає, що «патріотизм – це явище соціально-історичне і має в різні епохи різний соціальний зміст». Окрім цього дослідниця зазначає, що якщо розглядати патріотизм крізь призму соціальної психології, то патріотизм необхідно сприймати як моральне ставлення й оцінку особистістю елементів вітчизни. Дослідниця вказує на те шо, патріотичне почуття набувається особистістю не лише через біологічну спадковість, а неодмінно під впливом соціального середовища, виховання (соціалізації) [7].

Розглянуті трактування поняття «патріотизм» вказують нам на те, що це почуття відданості, та поваги людини до своєї держави, нації, яке має прояв у готовності до захисту інтересів державі, бажанні її розвитку та процвітання. Як бачимо, патріотизм має соціальне підґрунтя, яке прививається завдяки застосуванню низки педагогічних підходів. Необхідно відзначити, що патріотизм в сучасній український науковій літературі досліджується саме педагогічними науками, тому відповідно є потреба в дослідженні такого поняття як «патріотичне виховання».

В загальнонауковому підході, патріотичне виховання розглядають як « складова загального виховного процесу підростаючого покоління, головною метою якого є набуття громадянами соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування особистих рис та культурних цінностей» [16]. Дане визначення вказує на комплексний підхід сутності розуміння «патріотичного виховання», бо воно включає в себе окрім

самого виховного процесу, культурне збагачення, обізнаність щодо історії та історичної пам’яті, духовний розвиток, тощо.

Інше визначення патріотичного виховання трактується наступним чином « процес формування патріотичних почуттів, виховання готовності до захисту Батьківщини, воно покликано спонукати до фізичного вдосконалення, вивчення бойових традицій народу» [26]. Дане визначення здебільшого вказує на захисні компоненти сутності розуміння патріотизму.

В контексті цього недаремно виокремлюють такі поняття як «національно-патріотичне виховання» та «військово-патріотичне виховання». Міністерство освіти і науки України зазначає, що «Національно-патріотичне виховання – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім’ї та інших соціальних інститутів щодо формування у високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов’язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [27]. Дане визначення на нашу думку вказує на комплексний характер сутності патріотичного виховання, та зазначає на тому, що роботою над патріотичним вихованням має займатися як державні органи влади так і сім’я.

Щодо поняття «військо-патріотичне виховання», то найбільш загально його сутність відображає наступне трактування « наскрізний виховний процес, спрямований на формування у громадян України оборонної свідомості, підвищення суспільної значущості та поваги до військової служби, мотивації громадян до набуття ними необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони» [35]. Відповідно до його особливостей бачимо, що акцент робиться саме на актуалізації ролі військової свідомості як одного з таких який здатен сприяти захисту Батьківщини.

Основним об’єктом даного дослідження є молодь. Відповідно необхідно детально розуміти сутність особливості даної вікової категорії. На сьогодні в

науковому просторі тривають дискусії щодо чіткого розуміння вікових особливостей молоді. Відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року № 1414-IX зазначається, що «молодь це особи віком від 14 до 35 років» [36]. Як бачимо, що до даної категорії осіб, відповідно до засад вітчизняного законодавства, можуть належати як і школярі, так і вже люди які є працевлаштованими та створили власні сім'ї. Враховуючи сучасні трансформації, необхідно зазначити, що Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), трансформувала підхід до класифікації молоді, зазначивши, що наразі молодість триває до 45 років [5].

Якщо уникати вікових особливостей сприйняття поняття «молоді», то велика українська енциклопедія трактує поняття «молодь» як «соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, пізнавальні, психічні, культурно-освітні тощо особливості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей»[23]. Як бачимо, особливість молоді полягає у різноманітті потреб, відповідно до яких людина розвивається як соціальна так і біологічна істота. Необхідно зазначити, що більшість джерел зазначає, що саме молодь, відповідно до своїх фізичних та соціальних можливостей виступає основним джерелом трансформацій у низці галузей життєдіяльності людей.

Початок російсько-української війни в 2014 році, а особливо розгортання повномасштабної війни в 2022 році, актуалізували напрямок військово-патріотичного виховання. Відповідно до даних викликів, дотичним буде розгляд таких понять як «війна», «російсько-українська війна».

Дослідження сутності поняття війна займається низка наук соціально-гуманітарного напрямку. Г. М. Каллена, зазначає, що «війна – це збройне протистояння між двома або більше суверенними інституціями міжнародного права, які використовують організовані збройні сили для досягнення конкретних цілей [46]. Дане визначення вказує що війна це протистояння в якому є як мінімум два суб'єкти дії, особливість війни полягає в застосування збройних сил, із метою досягнення певних цілей.

Більш детальним на нашу думку є визначення Дж. Г. Старка. Дослідник вважає, що «війна в її найбільш загальноприйнятому сенсі є змаганням між двома або більше державами, насамперед, за допомогою збройних сил, і кінцевою метою кожного з його учасників є перемога або інше нав'язування своїх умов досягнення миру» [48]. Дане визначення вказує на державницький характер війни, з чітким розуміння того, що метою ведення війни є здобуття перемоги однією із сторін та нав'язування власного світобачення на сторону що програла.

Вітчизняна юридична енциклопедія розглядає війну як «стан, у якому держави застосовують одна проти одної усі форми тиску з дотриманням дії законів та звичаїв ведення війни [10, с. 499]. Даний підхід до розуміння сутності війни відображає її сучасний характер, і розкриває сутність її розуміння не лише як про збройний конфлікт між двома та більше державами, а про цілий комплекс різного роду війн, серед яких гібридна та інформаційна війни.

Щодо трактування поняття «воєнний стан», то свого відображення воно набуло у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Відповідно до засад даного закону зазначається, що «воєнний стан це особливий правовий режим, що вводиться в Україні у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам влади … повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [37]. Враховуючи розглянуті особливості поняття «воєнний стан» бачимо, що для цивільних осіб передбачається ряд обмежень як конституційних, так і загалом прав і свобод людини. Наразі бачимо, що це стосується обмеження можливості виїздити за кордон чоловікам призовного віку, проведення виборів в Україні, комендантська година, перевірка документів, заборона масових заходів,

тощо. В контексті теми даної роботи, ключовим є обмеження масових заходів на відкритому небі. Тому соціальним робітникам, для організації заходів присвячених патріотичному вихованню, наразі необхідно враховувати можливість проведення таких заходів в спеціально облаштованих укриттях.

Розглянуті поняття дослідження: «соціальна робота», «патріотизм», «патріотичне виховання», «молодь», «війна», «воєнний стан» демонструють нам соціальний характер патріотизму та сучасної війни. Відповідно до особливостей розуміння сутності та особливостей соціальної роботи, та її комплексу можливостей прослідковується необхідність застосування засобів соціальної роботи для розвитку патріотичного виховання в умовах війни.

1.3. Принцип та методи дослідження патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи

З метою дослідження особливостей патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи необхідним є застосування певних принципів та методів наукового дослідження.

Принцип в науковій теорії виступає початковою формою щодо систематизації знання, принципи виникають, як правило, після суб'єктивно обдуманого досвіду. В методології принцип визначають як основне вихідне положення певної теорії, вчення, науки або світогляду.

Ця бакалаврська робота засновується на таких наукових принципах як:

− принцип об'єктивності, передбачає ознайомлення з усіма факторами, які в тій чи іншій мірі представляють досліджуваний об'єкт;

− принцип системності, відповідає за встановлення досліджуваного об'єкта як єдиного цілого і кожне взаємопов'язане явище оцінюється як комплексне;

− принцип комплексності, передбачає поділ системи на складові, виокремленні основних комплексів, для реалізації ефективного аналізу;

− принцип розвитку, передбачає формування науково-теоретичного полягляду на засадах відображення потенційних змін об’єкта дослідження.

Принцип об’єктивності ґрунтується відсутності суб’єктивного відображення подій. Принцип об’єктивності передбачає зосереджений процес вивчення досліджуваного явища такими якими вони є. Застосування даного принципу передбачає різносторонню взаємодію проявів та складових. Свого відображення принцип об’єктивності знаходить під час збору фактичних даних, побудові гіпотези, та оцінці результатів дослідження. Принцип об’єктивності дозволяє розглянути процес патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи, уникаючи суб’єктивного бачення. Цей принцип вимагає використання різноманітних методів, завдяки чому буде отримано максимум істинних знань, передбачає дотримання логіки дослідження та об’єктивного обґрунтування викладеного матеріалу.

Принцип системності передбачає реалізацію комплексного дослідження різноманітних складових систем, що в результаті має призвести до формування єдиного системного цілого. Даний принцип надає дослідити основні елементи системи з іншими елементами, та виявити вплив властивостей окремих підсистем на загальне функціонування, та визначити поведінку в цілому, загострившись при цьому увагу на властивостях системи, та оптимальному режимі її роботи. Застосування даного принципу дозволяє розглянути патріотичне виховання молоді засобами соціальної роботи як певну систему комплексних дій, визначити законодавчу базу дій, особливості комплексного підходу який передбачають інструменти соціальної роботи.

Особливість принципу комплексності, полягає у врахування багатогранності явищ, процесів та проблем у їхній взаємозалежності та взаємодії. Він спрямований на всебічний підхід до аналізу, планування та реалізації дій або політик, щоб забезпечити гармонійне функціонування різних елементів системи. Відповідно до особливостей принципу комплексності, необхідно враховувати міждисциплінарний характер дослідження патріотичного виховання, що в принципі і передбачають засоби соціальної роботи.

Застосування принципу розвитку передбачає вдосконалення, оновлення та адаптацію систем, процесів або явищ відповідно до змін зовнішнього середовища, потреб суспільства чи окремих груп. Відповідно до особливостей теми даної роботи метою застосування принципу розвитку передбачається дослідження особливостей патріотичного виховання засобами соціальної роботи в контексті викликів відповідно до особливостей сучасного етапу російсько-української війни.

Щоб досягти мети даної роботи необхідною складовою дослідження є застосування наукових методів. Метод представляє собою можливість пізнання різних векторів людського та природнього життя. Він представлений у вигляді сукупності прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, за для вирішення чітко вказаного завдання та досягнення мети.

Під час написання наукового дослідження було використано такі методи.

Застосування методу наукового аналізу, передбачає, що предмет дослідження необхідно поділити на елементи, до яких належать як і ознаки, так і частини об’єкта, де в результаті окрема складова розглядається більш окремо. Метод аналізу сприяв дослідженню проблеми патріотичного виховання засобами соціальної роботи в умовах війни.

Метод синтезу, за своєю сутністю сприяє об’єднанню складових частин об’єкту, які були розділені під час аналізу. Синтез встановлює взаємозв’язок між елементами, що дає змогу досліджувати об’єкт як єдине ціле. Застосування даного методу допомогло сформулювати головні висновки та висловлювати загальні положення під час роботи.

Індукція за своєю суттю передбачає рух пізнання від окремих фактів до узагальнених висновків. Індуктивні умовиводи спрямовані на поступове наближення до загальної ідеї чи визначення щодо об’єкта дослідження.

На відміну від індукції, дедукція ґрунтується на логічному переході від загального до часткового. Її результатом є висновок, що формується на основі вже відомих загальних положень і застосовується до конкретних випадків. Таким

чином, індукція рухається від часткового до загального, а дедукція — від загального до часткового.

Структурно-функціональний метод за своїм змістовним наповненням сприяє дослідженню взаємозв'язку між елементи дослідження, їх взаємозалежність в рамках єдиної системи. Сутність даного методу полягає в розділенні об'єкту на декілька складових частин, для того щоб дослідити та вивчити їх взаємозв'язок та визначити притаманні їм функції. Структурно-функціональний метод при дослідженні особливостей патріотичного виховання засобами соціальної роботи
було використано під час написання роботи, при вивченні окремих елементів цілої системи патріотичного виховання та відповідно особливостей застосування засобів соціальної роботи.

Отже, дослідження особливостей патріотичного виховання засобами соціальної роботи ґрунтується на принципах об'єктивності, системності, причинності, розвитку та всебічності. Основними методами нашого дослідження є: аналіз, синтез, індукція, дедукція, структурно-функціональний.

Історія становлення соціальної роботи з патріотичного виховання молоді пройшла тривалий час та трансформувалася в залежності від особливостей розвитку суспільства його потреб та запитів. Найбільший вплив на становлення соціальної роботи з патріотичного виховання молоді зробила культура, історія, розвиток волонтерства. Уточнення основних понять таких як «соціальна робота», «патріотизм», «патріотичне виховання», «війна», «молодь», «воєнний стан», «російсько-українська війна», продемонстрували нам вагому роль соціальної роботи по відношенню щодо патріотичного виховання молоді в умовах війни. Комплексний характер дослідження було обумовлено використанням наукових принципів та методів.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Нормативно-правові засади у сфері патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи

Реалізація заходів патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи має засновуватися на правових засадах, які регулюються низкою нормативно-правових документів: серед яких Конституція України, відповідні Закони України та державними національними стратегіями.

Основу для формування патріотичних цінностей закладає засобами соціальної роботи стаття 11 Конституції України зазначає, що « Держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [18]. Відповідно до особливостей даної статті бачимо, що держава має сприяти розвитку комплексів патріотичного виховання засобами соціальної роботи, засновуючись на засадах історичного розвитку та культурних особливостей.

Необхідно враховувати той факт, що патріотизм, здебільшого це захист Батьківщини, про це наголошує і стаття 65 Конституції України. Дана стаття зазначає, що «захист незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян» [18]. Відповідно до особливостей даної статті бачимо, що доля держави залежить від її громадян та здатності захистити державу та її цінності від агресора. А тому для того, щоб суспільство було на варті захисту національних інтересів є необхідність в реалізації патріотичного виховання.

Враховуючи всеохоплюючий характер соціальної роботи та її можливостей, патріотичне виховання засобами соціальної роботи на нормативно-правовому рівні регулюється не лише відповідно до засад основного закону, а й також відповідає засадам інших Законів України, які галузево та

дотично регулюють питання які пов’язані з організаційними та сутнісними засадами патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи.

В Законі України «Про основні засади молодіжної політики» згадується про патріотичне виховання. Так стаття 18, даного закону зазначає про «особливості реалізації прав молоді у сферах культури, туризму, оздоровлення та відпочинку, фізичної культури і спорту» [36]. Так пункт 1.3. даної статті вказує на те, що «органи виконавчої влади, ОМС, мають сприяти організації дозвілля молоді шляхом створення умов для змістовного дозвілля, естетичного та національно-патріотичного виховання, фізкультурно-спортивної роботи в закладах оздоровлення та відпочинку» [36]. Дана норма Закону в певній мірі є відображенням ст. 11 Конституції України, покладаючи відповідальність за сприяння щодо організації дозвілля яке сприятиме патріотичному вихованню молоді.

Найбільш поширеною практикою педагогічного виховання є саме реалізація освітніх заходів. Відповідно не менш важливу роль у патріотичному вихованні відіграє Закон України «Про освіту». Таким чином, ст.6, п.1 зазначає, «що серед комплексу засад державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності, виокремлюють виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій. Тому можемо вважати, що патріотичне виховання є однією із основних засад реалізації освіти в Україні на всіх освітніх рівнях». Відповідно до засад даного Закону «Про освіту», то не менш вагому роль у патріотичному вихованні відіграють педагоги. Так, в ст. 54 Закон України «Про освіту» зазначається «про права та обов’язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, серед яких виокремлюють виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій». Ст.55 п.3., даного Закону вказує і на «роль батьків здобувачів освіти, зазначаючи, що настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму,

гуманізму, толерантності, працелюбства» [34]. Відповідно до засад даного закону бачимо, що відповідальність за патріотичне виховання несуть не лише органи влади державного та місцевого рівня, але й також педагоги та батьки.

Патріотичне виховання засобами соціальної роботи не є можливим без застосування культурного сегменту. Враховуючи дане розуміння, опосередковану роль у патріотичному вихованні відіграє і Закон України «Про культуру». Даний Закон трактує сутність низку понять, які розкривають історичну та культурну роль. Серед таких понять можна виокремити «національне культурне надбання» яке трактується як «сукупність унікальних культурних цінностей, об'єктів культурної спадщини, що мають виняткове історичне значення для формування культурного простору України». Вважаємо, що повага до культурної спадщини держави є провідним елементом патріотичного виховання молоді, бо усвідомлення цінності та історичної ролі, сприяє формуванню розуміння причетності до національної ідентичності та причетності до подальшого культурного розвитку країни. В Законі «Про культуру» вказується і про збереження культурної спадщини ,цінностей та благ, і зазначається про те, що органи влади мають це забезпечувати [33]. На нашу думку, вважаємо за потрібне те, щоб за збереження культурної спадщини частково було відповідальне і суспільство, це в свою чергу буде сприяти суспільній відповідальності за культурне надбання нації, а тим самим прививати ціннісне розуміння ролі культурної та історичної спадщини, тим самим сприяючи формуванню вагомої ролі для патріотичного виховання молоді.

Одним із основних нормативно-правових актів, який на концептуальному рівні визначає особливості патріотичного виховання засобами соціальної роботи є Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року № 2834-IX. Ст.1 розкриває сутність низки термінів, які в тій чи іншій мірі дотичні до патріотичного виховання. Одним із перших є термін військово-патріотичне виховання, яке позначається як «наскрізний виховний процес, спрямований на формування у громадян України оборонної свідомості, готовності до

національного спротиву, підвищення суспільної значущості та поваги до військової служби, мотивації громадян до набуття ними необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони». Відповідно до особливостей даного визначення бачимо, що потреба у військово-патріотичному вихованні засобами соціальної роботи стосується не лише молоді, але й вказується на необхідності реалізації даного процесу до всіх категорій громадян держави. Також розкривається сутність такого терміну як «громадянсько-патріотичне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на усвідомлення громадянами України власної відповідальності за розвиток успішної країни та важливості турботи про благо українського народу» [35]. Прослідковується кореляція між поняттям патріотизму та відповідальності громадян за розвиток своєї країни. Вважаємо це позитивним моментом, бо певна частина суспільство внаслідок радянського та російського впливу ще продовжує вважати, що відповідальність за розвиток та захист країни несе суто влада, а не кожен громадянин.

Також виокремлено такий термін як «національно-патріотичне виховання», яке позначається як «наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості та цінностей України…». Отже, термінологічний комплекс даного закону вказує на всеохоплюючий підхід щодо особливостей патріотичного виховання громадян України засобами соціальної роботи.

Окрім трактування різного роду термінів Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» окреслює мету, завдання та принципи патріотичного виховання. Ст. 9 даного закону зазначає шляхи формування національно-патріотичного виховання засобами соціальної роботи, серед яких можна виокремити: 1) популяризація суспільно-державних цінностей; 2) залучення громадських інституцій до національно-патріотичного виховання; 3) реалізація виховних і просвітницьких заходів; 4) залучення захисників України, та інших людей які мають заслуги перед державою, та ін. Щодо

особливостей громадянсько-патріотичного виховання засобами соціальної роботи, то відповідно до засад даного Закону, то воно здійснюється за певними напрямам, серед яких : 1) розвиток серед суспільства патріотичної свідомості; 2)залучення до громадського життя; 3) ознайомлення дітей та молоді, з особливостями функціонування держави, та ін. [35].

В законі також розкриваються особливості повноважень сил безпеки і сил оборони, суб'єктів освітньої діяльності, суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, суб'єктів діяльності у сфері культури та закладів культури, суб'єктів відносин у сферіпатріотичного виховання. Також виокремлено особливості діяльності фахівців та волонтерів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, метою діяльності яких є утвердження української національної та громадянської ідентичності. Щодо участі інститутів громадянського суспільства у формуванні національної ідентичності зазначає ст. 24. Відповідно до засад даної статті зазначається, що інститути громадянського суспільства мають комплекс прав, серед яких: 1) отримання комплексної допомоги від держави з метою проведення патріотичних заходів; 2) створювати відповідні заклади; 3) брати участь у підготовці фахівців у відповідній сфері та ін. Відповідно зазначається і про обов'язки, серед яких: звітувати у встановленому порядку про використання наданої їм допомоги, а також дотримуватися відповідних вимог законодавства [34].

Отже, Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», має достатньо комплексний підхід щодо особливостей патріотичного виховання засобами соціальної роботи серед громадян України, та покладає відповідальність на низку дотичних структур щодо розвитку досліджуваного нами процесу. Вважаємо, що даний закон необхідно було ухвалювати значно раніше, в перспективі можна було б уникнути низки помилок, та сприяти відновленню національної свідомості не лише в умовах воєнного стану.

Не менш важливу роль в організаційній складовій патріотичного виховання відіграє і стратегічна складова патріотичного виховання засобами

соціальної роботи. Так до недавнього часу в Україні діяла стратегія національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. Дана стратегія засновувалася на розумінні того, що національно-патріотичне виховання є важливим засобом громадянської освіти. До основних цілей даної стратегії належало: 1) формування громадянської ідентичності; 2) готовності до виконання державного обов'язку; 3) формування та розвиток громадської підтримки патріотичного виховання; 4) консолідація суспільства та ін. Основними напрямками досягнення мети даної стратегії було розвиток культури, підтримка сімейних традицій, підвищення компетентності фахівців у відповідній сфері, підвищення престижу військової служби та ін. [42].

Вважаємо, що дана стратегія має загальний характер, і не відповідає викликам повномасштабної російсько-української війни. Відповідно є очевидним фактом те, що дана стратегія втратила чинність, бо потребує якісно нового оновлення та підходу до виховання патріотизму засобами соціальної роботи, яке буде відповідати викликам часу.

На засаді розглянутих нормативно-правових засад у сфері патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи, що наразі відіграють провідну роль: Конституція України, Закони України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», «Про основні засади молодіжної політики», «Про освіту», «Про культуру». Дані нормативно-правові акти в певній мірі формують загальні засади щодо формування можливостей патріотичного виховання засобами соціальної роботи. Але вважаємо, що на сьогодні є потреба в гармонізації даної бази та напрацюванні додаткових механізмів які б більш детально та ефективно сприяли розвитку сфери національно-патріотичного виховання.

2.2. Роль соціальної роботи як інструменту патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану

Враховуючи комплексний та всеохоплюючий характер можливостей соціальної роботи, можемо зазначити, що соціальна робота є провідним

інструментом патріотичного виховання молоді під час війни. Основними інструментам соціальної роботи з виховання патріотизму є: соціальна діагностика, патронаж, профілактика, реабілітації, терапії, консультування, контроль, волонтерство, реалізація освітніх програм, зміцнення соціальних зв'язків, тощо. Розглянемо основні та ефективні інструменти патріотичного виховання молоді в умовах війни.

Щодо особливостей соціальної діагностики як інструменту патріотичного виховання молоді в умовах війни. Саме соціальна діагностика є одним із перших кроків діяльності соціального працівника по роботі з молоддю. Соціальна діагностика сприяє виявленню причинно-наслідкових зв'язків які пов'язані з подоланням апатії, як серед дітей, так і молоді, патріотичного характеру, тим самим відслідковуючи динаміку рівня адаптації і патріотизму саме у кризові періоди, які обумовлені викликами війни. Результати соціальної діагностики дають можливість соціальному робітнику підібрати доцільні методи та інструменти соціальної роботи з дітьми та молоддю щодо їх адаптації до викликів війни.

Вагому роль в сучасних умовах функціонування соціальної роботи відіграє технологія соціального консультування. Реалізація соціальними робітниками консультацій, зустрічей дітей та молоді, представників національно-патріотичних громад, є важливими заходами для збереження та розвитку нашої держави. Соціальне консультування має бути направленим на патріотичне виховання молоді з питань соціального забезпечення наших воїнів, тих хто знаходяться в зоні бойових дій, їх сімей. Соціальні робітники мають ефективно володіти інструментарієм соціального діалогу різного формату з молоддю. Бо саме такий діалог, на засадах взаємодії з благодійними та громадськими організаціями, а також залученням батьків та педагогів сприятиме закріпленню відчуття патріотичного розвитку у молоді.

Відповідно до викликів та наслідків російсько-української війни, соціальні робітники повинні реалізовувати відповідні проєкти, мета яких є виховання патріотичного обов'язку серед молоді, усвідомлення цінності свободи,

демократії, та відповідно сприяти формуванню розуміння необхідності до захисту своєї країни.

Виховання патріотизму потребує більш детального вивчення його теоретичних засад. Тому для того щоб терапевтична робота соціального робітника мала більш ефективний результат в даному напрямку роботу, необхідним є залучення до патріотичного виховання молоді викладачів, батьків, фахівців соціальних служб, медичних, правових установ, громадських організацій, тощо. Комплексна співпраця дозволить соціальному працівнику реалізовувати інтегрований підхід щодо реалізації патріотичного виховання молоді в сучасних умовах війни [15].

Війна спровокувала низку травм в суспільстві, тому вагому роль відіграє соціальна терапія та корекція. Особливо це стосується переселенців, тих осіб хто втратив рідних, постраждалих від війни та ін. Основним завданням соціальної терапії є адаптація молоді до змінених умов життя. Технології соціальної терапії та корекції мають містити в собі ряд необхідних складових, а саме: 1) формування гідності та громадянського мислення; 2) становлення патріотичних переконань громадянина незалежної держави; 3) формування творчої особистості; 4) сприяння формування розуміння того, що патріотизм це одночасно і героїчні дії, і буденні самовіддані справи.

Найбільш вагомим попитом з боку соціального працівника є інструментарій психологічно-соціальної реабілітації. Здебільшого це стосується осіб в яких серед близьких та рідних є загиблі, поранені, або військові, які були задіяні безпосередньо в зоні бойових дій. Основним результатом для соціальних робітників під час роботи з даною категорією осіб має бути психологічна допомога яка має створити умови соціального комфорту.

Соціальні робітники, завданням яких є патріотичне виховання молоді мають активно співпрацювати з патріотичними громадськими, волонтерськими організаціями, що в свою чергу дозволить розширити спектр умов патріотичного виховання молоді. Саме це дозволить більш глибше усвідомлювати героїко-

патріотичні здобутки України, та стимулювати відчуття поваги до історичного минулого й сучасного країни [47].

Профілактика є не менш важливим напрямком діяльності соціальної роботи в кризові часи. Профілактична діяльність виступає важелем регулювання кризових ситуацій та соціальним орієнтиром. Технології первинної профілактики здатні забезпечити просвіту для дітей та молоді щодо особливості ситуації в країні, та навчити прийомам реагування на події, які пов'язані з війною. Особливість вторинної та третинної профілактики є те, що вона буде особливо ефективною під час роботи з молоддю яка виїхала з тимчасово окупований територій, та територій активних бойових дій. Дані профілактичні заходи сприятимуть формуванню соціально безпечної поведінки. Саме соціальна робота здатна в кризові моменти регулювати особливості життєдіяльність населення, та виступає балансом відносин громадянина і держави в питаннях матеріального та психологічного забезпечення. Для ВПО в сучасних умовах важливим є адаптація до нових умов життя, і тих викликів які сприяють переосмисленню життя. Саме ефективні дії соціального патронажу, можуть сприяти закріпленню віри в сили держави, та відповідно побудови на засадах довіри, що і сприятимуть патріотичним намірам [17].

Одним із найбільш ефективних інструментів соціальної роботи щодо виховання патріотизму серед молоді стало волонтерство. Волонтерство необхідно розглядати як особливість прояву патріотизму, яке має вплив на процес формування патріотичних намірів серед молоді. Для того щоб волонтерська діяльність сприймалася молоддю є потреба в реалізації ефективної системи підтримки та мотивації. Ефективність волонтерства як інструменту патріотичного виховання полягає у тому, що волонтерство здатне сприяти розвитку у молоді вміння співпрацювати з людьми, розвиває організаційні та життєві навички. Особливість застосування волонтерства як інструменту соціальної роботи засновано на патріотичних почуттях, та в результаті сприяє до формування громадянського суспільства, яке і є основним захисником національних інтересів. Застосування даного інструменту соціальної роботи

передбачає : 1) створення організаційних умов для активного залучення молоді; 2) розробка ефективної системи мотивації та підтримки у реалізації волонтерскої діяльності; 3) координація волонтерської діяльності яка сприятиме злагодженій роботі між різними організаціями та групами; 4) об'єктивне оцінювання результатів та досягнень волонтерської діяльності. Обґрунтоване застосування вказаних факторів посилить ефективність волонтерства як інструменту соціальної роботи з виховання патріотизму серед молоді.

Особливість волонтерскої діяльності полягає в тому, що вона стимулює відчуття причетності до перебігу подій держави тим самим розвиває патріотичні якості, серед яких: відповідальність, ініціативність та громадянська активність та ін. Патріотичне виховання молоді через волонтерство формує усвідомлення того, що їхня діяльність є вагомою як і для певної категорії осіб так і для держави в цілому. Волонтерська діяльність впливає на формування соціальної відповідальності серед молоді [32]. Враховуючи усі характеристики та перспективи волонтерства, бачимо, що соціальна робота яка спеціалізується на засадах реалізації ефективної волонтерської діяльності є ефективним інструментом виховання патріотизму серед молоді.

Повномасштабна російсько-українська війна несе у собі тяжкі виклики, внаслідок чого на сьогодні вже багато молодих осіб вже є ветеранами війни. Відповідно до даного розуміння актуалізується роль соціальної реабілітації, мета якої психологічна адаптація та створення соціального комфорту.

Однією із основних функцій соціальних робітників під час соціальної реабілітації ветеранів є прогностична функція. Основною функцією якої є передбачення результатів впливу методів роботи на клієнта з урахуванням соціальних, економічних, культурних змін. Під час реабілітації найбільшу роль відіграє профілактична функція соціального працівника у роботі з військовими та ветеранами. Особливість даної функції полягає у попередженні виникнення проблем соціального, психологічного, фізичного, економічного характеру. Комплекс дій, які передбачені даною функцією, спрямовані на підтримку соціального благополуччя, профілактику стресу, депресії, посттравматичного

стресового розладу та ін. Реабілітаційний комплекс включає у собі і реалізацію інформаційної функції. Завданням соціального робітника є забезпечення ветерана війни відповідною інформацією, яка надасть можливість вирішити проблеми, які пов'язані з соціальним функціонуванням та інтеграцією ветерана в цивільний простір. Особливість інформаційного функціоналу полягає в тому, що дана функція здатна актуалізувати увагу суспільства до ветеранських проблем. Сформувати цінність подвигу ветерана російсько-української війни, можна саме завдяки реалізації заходів з патріотичного виховання як і молоді, так і громадян України загалом.

Щодо саме реабілітаційної функції соціального робітника у роботі з ветеранами, то її мета це створення умов для розвитку відповідно до змін особистісних якостей клієнта та його життєдіяльності. Особливо актуальною є організації допомоги ветеранам, які мають інвалідність з організації їх побуту, соціальний супровід осіб, які не можуть самостійно рухатися та обслуговувати себе. Комплексна допомога яку здатні надати соціальні працівники, допомагають ветеранам війни, серед яких багато молодих осіб, подолати травматичний досвід та зберегти віру в майбутнє України [38].

На засадах дослідженого можемо зазначити, що в умовах воєнного стану, соціальна робота відіграє вагому роль як інструмент патріотичного виховання молоді. Це обумовлено низкою інструментів на формування патріотичних намірів серед молоді. Профілактичні, комунікативні, освітні, діагностичні, реабілітаційні інструменти соціальної роботи, в тій чи іншій мірі здатні впливати на перебіг патріотичного виховання молоді в умовах російсько-української війни.

2.3. Міжнародний досвід патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи

Враховуючи той факт, що патріотизм є одним із життєво необхідних інструментів для існування та розвитку держави, відповідно кожна країна яка

планує свій подальший державотворчий процес, повинна ретельно опікуватися патріотичним вихованням молоді. Тому є потреба розглянути міжнародні практики патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи.

На сьогодні низка країн сформували власні традиції патріотичного виховання засобами соціальної роботи. Так, наприклад в США та у Великобританії, вагому роль у патріотичному вихованні молоді відіграє скаутський рух. На сьогодні скаутський рух представляє собою міжнародний неполітичний молодіжний рух, основним завданням якого є фізичний, інтелектуальний і духовний розвиток молоді. Якщо розглядати роль скаутського руху у Великобританії, то свого активного поширення патріотичне виховання набуло під час Другої світової війни. Саме починаючи з того часу, Великобританія приділяє багато уваги патріотичному вихованню молоді.

Вагомим фактором у розвитку патріотичних настанов у Великій Британії відіграють скаути. Досвід демонструє, що процес виховання патріотизму серед англійців, став поширеним ще в Другу світову війну. Враховуючи вагому роль скаутського виховання для патріотичного виховання молоді, даний напрямок роботи з молоддю залишається актуальним і на сьогодні. Також у Великобританії вагому роль відіграє застосування принципу КАРЕ, відповідно до якого армія знаходиться під контролем суспільства. Таким чином, міністерство оборони сприяє реалізації низці соціальних та навчальних програм, завданням яких є патріотичне виховання молоді. Так, наприклад в країні діє Сила кадетів, яка складається з декількох напрямків: 1) Об'єднані сили ; 2)Армійські сили ; 3) Морський корпус та інші. Навчанням кадетів активно займаються як профільне міністерство, так і представники офіцерського складу та інші добровольці. Реалізація даної програми сприяє як і залучення молоді до оборонного сектору, так і загалом навчають молодь соціальним наукам та основам державотворення [44].

Щодо особливостей скаутського руху в США, то найбільш потужними суб'єктами патріотичного виховання виступають бойскаути Америки, Всесвітня асоціація дівчат-провідників і дівчат-скаутів молодіжні організації – «Молода

Америка», «Молоді американці за свободу». Основним принципом патріотичного виховання в США є розвиток почуття гордості за свою державу, а також бажання підкреслювати свою належність до Американської держави. Загалом варто усвідомлювати, що для американців, патріотизм це в першу чергу про здійснення своїх конституційних прав та свобод. Не менш важливим сегментом патріотичного виховання відповідно до американських традицій є формування поваги до державної символіки. Таким чином, значна частина американських шкіл розпочинає свій день з Клятви вірності прапору [3].

Щодо особливостей європейського патріотичного виховання, то наразі значна частина країн Європи акцентує увагу на тісному взаємозв'язку між освітою та вихованням. Враховуючи світові трансформаційні тенденції, то для країн Європи характерним є трансформація поняття «патріотизм» у процес формуванням громадянськості. Основним завданням даного процесу є оптимізація процесу соціалізації сучасної молоді. Таким чином, метою формування громадянськості є виховання у молоді гармонійного прояву патріотичних почуттів, почуття гідності та внутрішньої свободи, дисциплінованості та поваги до державної влади. Але враховуючи ті виклики які наразі стоять перед Європою, актуальним є формування нового підходу до формування патріотизму серед молоді [3].

Достатньо обережно патріотичним вихованням займається Німеччина. Враховуючи сумнозвісний досвід минулих століть, наразі патріотичне виховання молоді в країні відбувається на засадах активної освітньої діяльності. Представлене воно у вигляді суспільствознавчої дисциплінах на яких вивчають історію, політику, економіку, соціологію та ін. Щодо саме військового компоненту патріотичного виховання молоді то в Німеччині набула свого поширення суспільна значущість альтернативної федеральної добровільної служби. Завдяки котрі молодь має можливість відчути суспільну користь в сфері охорони здоров'я, екології, тощо [1].

Досвід патріотичного виховання Польщі, наразі ґрунтується також на освітніх засадах. Наразі так званий «третій» сектор спеціалізується на підготовці педагогів, які будуть здатні ефективно поширювати інформацію про демократичні цінності, громадянські обов'язки, основи патріотичних настанов. Тому саме школа стає провідником під час формування у молоді громадської позиції. Поширеною практикою патріотичного виховання є різноманітні акції громадянського виховання. Вагому роль також відіграють дні національної пам'яті, за допомогою яких молодь дізнається про місця національної пам'яті, та національні свята. Завданням школи в Польщі в галузі патріотичного виховання молоді є залучення молоді суспільно активного життя, та поєднання теорії з практикою [9].

Пострадянський простір активно усвідомлює ті виклики які стоять перед ними. Так наприклад у Латвії з 2018 року впроваджено в навчальну програму військову підготовку в якості одного з обов'язкових виборних предметів. Даний курс включає в себе як і військову справу, так і громадянське виховання [3].

В умовах війни, експертне середовище часто апелює до детального вивчення та залучення в українську практику досвіду Ізраїлю, в тому числі і щодо патріотичного виховання молоді. Особливість Ізраїльського досвіду полягає в тому, що патріотизм в даній країні функціонує на засадах системи виховання патріота, воїна, громадянина, та реалізовується на загальнодержавному рівні. Патріотичне виховання молоді в Ізраїлі розвивається завдяки молодіжним рухам, завданням яких є залучення до добровільної громадсько-корисної діяльності та культури [44].

Не менш цікавим є досвід Японії, де практика патріотичного виховання засновується як і на освітніх засадах, так і на релігійних. В країні діє закон, відповідно до якого вагому роль в питанні патріотичного виховання надається прищепленню любові до малої Батьківщини та історії країни. Також вагому роль відіграє і практична етика, яка заснована на ідеях мудрості, гуманності, працелюбства, щирості та конфуціанських чеснотах. Саме конфуціанство принесло повагу до держави та влади.

Ідея конфуціанство знайшла своє відображення і в системі патріотичного виховання Китаю. Так наприклад, для Китаю характерним є посилене відчуття колективізму. Так, передовим принципом патріотичного вихованню Китаю є «в ім'я загального забувати про особисте, в ім'я країни забувати про сім'ю». Але не менш вагому роль відіграє і ідеологічна складова Комуністичної партії Китаю. Так основним завданням держави є виховання у молоді патріотизму, колективізму, знайомство з особливостями правової системи держави, та принципом єдності нації [44].

Як бачимо, для більшості розглянутих держав світу, патріотичне виховання реалізовується саме на освітніх засадах, які передбачають вивчення історії та культури країни. Окрім цього виховна складова патріотичного розвитку залежить від національних особливостей, культурної спадщини, релігії, власного досвіду та геополітичних викликів.

Теоретичні засади дослідження соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах війни на сьогодні представлені у вигляді низки нормативно-правових актів (Конституції України та інших Законів України), а також у вигляді комплексу інструментів (освіта, соціальна діагностика, профілактика, реабілітація та ін.), якими ефективно володіє соціальна робота як науково-теоретична та практична галузь дослідження. Міжнародна практика патріотичного виховання засобами соціальної роботи залежить від національних особливостей, та завдань які перед собою ставить державна влада.

РОЗДІЛ 3
ФАКТОРИ ОПТИМІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Організаційне забезпечення соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану в Україні

Якщо враховувати особливості соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах війни, то основними функціональними напрямками цієї діяльності можна виокремити: 1) організація цілого комплексу патріотичних заходів; 2) психологічна підтримка молоді, в тому числі тих хто постраждав внаслідок війни; 3) залучення молоді до проєктів які сприяють формуванню патріотичного потенціалу; 4) співпраця з військовими, ветеранами та волонтерами для формування реального уявлення про події на фронті.

Враховуючи зазначені ключові напрямки, необхідно виокремити основні суб'єкти, забезпечення соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах російсько-української війни, до них можна віднести державні органи влади (Верховна Рада, Кабінет Міністрів України) та громадські організації, заклади освіти, та ін.

Саме Верховна Рада України як законодавчий орган влади закладає ключові засади особливостей патріотичного виховання молоді в України. Свідченням цього є розглянуті Закони України які в тій чи іншій мірі регулюють особливості патріотичного виховання молоді.

Стратегічним плануванням організаційних особливостей забезпечення соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах російсько-української війни займається КМУ та підпорядковані йому органи виконавчої влади: профільні міністерства молоді та спорту України, освіти і науки України (МОН), національної єдності України, соціальної політики України, у справах ветеранів України та ін.

Так наприклад Міністерство молоді та спорту працює над організацією та проведенням тематичних патріотичних заходів (конкурсів, тренінгів, досліджень). Одним із таких є конкурс з визначення проєктів національно-патріотичного виховання, розроблених громадянським суспільством [29].

Міністерство освіти і науки також активно займається просвітницькими заходами, які в тій чи іншій мірі сприяють патріотичному вихованню молоді. Так наприклад в 2024 році, МОН було затверджено оновлену модельну навчальну програму «Захист України». Основним завданням програми є розвиток патріотичної свідомості, формування системи цінностей. Її особливість полягає в тому, що вона має універсальний характер в незалежності від статі, та здатна забезпечити можливість набуття навичок відповідно до викликів війни [12].

Міністерство у справах ветеранів також сприяє реалізації різного роду соціальних проєктів які спеціалізуються на реалізації патріотичного виховання молоді. Наразі дане міністерство займається розробкою механізму системного залучення ветеранів до освітнього процесу у напрямку військово-патріотичного виховання. Одним із завдань даного механізму є підвищення професійної компетентності фахівців у сфері патріотичного виховання, що в свою чергу має підвищити ідеологічну складову оборонної стійкості, рівень обороноздатності та посилить національну безпеку України [21].

Концептуально до патріотичного виховання відповідно до викликів війни підходить і Міністерство оборони. Було розроблено Концепцію військово-патріотичного виховання в системі МОУ. Завданням даної концепції є вплив на мотиваційну складову осіб які вже є військовослужбовцями [22].

Як бачимо, низка Міністерств в тій чи іншій мірі залучені до організаційного забезпечення реалізації заходів які присвячені патріотичному вихованню молоді. Міністерства виконують свій функціонал відповідно до Конституції України, та сприяють консолідації та розвиткові патріотичного виховання молоді.

Не менш ефективно використовують свій потенціал з точки зору організаційного забезпечення соціальної роботи з метою патріотичного

виховання молоді в умовах російсько-української війни – громадські організації. Однією із таких організацій є Молодіжний народний рух (МНР), який було утворено в 1999 році. Дане утворення представляє собою всеукраїнську громадську організацію, до складу якої входять молоді патріотично налаштовані люди. Основна мета діяльності Молодіжного Народного Руху це задоволення і захист різного роду інших інтересів та сприяння побудові громадськими методами Самостійної Соборної Української Держави. МНР реалізує низку проєктів, як культурного, так і соціального спрямування. Серед основних проєктів можна виокремити: етно-вечірки, гра «Криївка», зйомка власних історичних фільмів, Школа європейського політика, безпекова школа молодих лідерів, таборування біля Говерли, тощо. Так, наприклад в минулому році, проєкт таборування «Говерляна 2024» зібрав молодих лідерів, з метою вчитись та розвиватись. «Говерляна», виступає важливим інструментом національно-патріотичного виховання [6].

Початок повномасштабної війни актуалізував питання патріотичного виховання молоді. Відповідно до даного виклику почали утворюватися громадські організації які спеціалізуються суто на особливостях військово-патріотичного виховання молоді. Однією із таких є громадська організація «Центурія», діяльність якої спрямована на національно-патріотичне виховання юнаків і дівчат. Дана ГО працює з підлітками та навчає їх історії України, тактичній медицині, тактиці, та ін. Таким чином організація сприяє підготовки молоді до подальшого служіння Україні [31].

Організаційне забезпечення соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах російсько-української війни вимагає комплексної роботи та залучення фахівців. Одним із таких став всеукраїнський форум «Майбутнє України в руках молоді: національно-патріотичне виховання як основа державотворення». Учасниками даного форуму стали представники міністерств, закладів освіти і територіальних громад області, громадських організацій. Під час проведення даного заходу обговорювали вплив російсько-української війни на молодь та про патріотичне виховання. Зазначалося про

підвищення кваліфікації вчителів які займаються викладанням курсу «захист України». Також, було наголошено на необхідності залучення ветеранів до викладання курсу «Захист України». До заходу були також залучені і представники громадських організацій. Однією із таких була Всеукраїнська молодіжна ГО «Молодіжний націоналістичний конгрес». Яка на власному досвіді продемонструвала досвід патріотичного виховання молоді шляхом організації вишкільних таборів, громадсько-політичних акцій [47].

Яскравим прикладом комплексного підходу до організації патріотичного виховання продемонстровано в Рівненській області. Між Центром національно-патріотичного виховання та позашкільної освіти Рівненської обласної ради та обласним краєзнавчим музеєм було підписано Меморандум про співпрацю. Підписання даного меморандуму передбачає налагодження тісної співпраці по декількох напрямках: 1) поглиблення науково-практичної діяльності; 2) організація спільних заходів: виставок, конкурсів, екскурсій та наукових конференцій; 3) реалізація проєкту «Енеїда» (культурно-освітній розвиток молоді); 4) відвідування гуртківцями музею, зокрема експозицій, які популяризують історію та традиції рідного краю та ін. Основною метою даного меморандуму є формування громадянської позиції та моральних цінностей серед молоді, які готові та здатні до захисту незалежності і територіальної цілісності України [25].

Ефективне патріотичне виховання молоді має організовуватися на засадах традицій та досвіду. Яскравим прикладом даної тези є програма Спас, яка заснована на сприянні розвитку козацького звичаю серед юних запоріжців. Основним завданням Спасу є розвиток культурних та історичних традицій патріотичного виховання, заснованих ні формуванні національної свідомості та знання української історії. Основними завданнями козацького звичаю Спас є: 1) реалізація освітніх заході спрямованих на формування знань в галузі історії українських козацьких традицій; 2) оптимізація патріотичного виховання на засадах традицій бойового мистецтва козаків; 3) збереження відповідних традицій. Поширення даної програми передбачає, включення елементів

козацької педагогіки в систему освіти, завданням якої буде патріотичне виховання національно свідомих громадян [43].

Освітня складова, без огляду на виклики війни залишається однією з найвагоміших в організації патріотичного виховання молоді. Так, в листопаді 2024 року, була проведена десята обласна науково-практична конференція «Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні». Під час проведення конференції було представлено проєкт соціальної програми, який спрямований на формування та розвиток національної та громадянської ідентичності в Донецькій області. Також були обговорені питання присвячені розвитку стійкості щодо маніпулятивного впливу загарбницької пропаганди. Незважаючи на виклики війни, від яких на сьогодні потерпає Донецька область, патріотичне виховання продовжуються, завдяки реалізації таких заходів як національно-патріотичний квест «Знай і люби свій край» та конкурс відеороликів-візитівок (презентацій) «Національне виховання – майбутнє держави». Під час проведення науково-практичної конференції було нагороджено переможців конкурсу та квесту [24].

Якщо розглядати категорію патріотизму з дослідницького погляду, то доречно буде звернутися до соціологічного дослідження яке було проведене вже під час повномасштабної війни, а саме «Соціологічне дослідження до Дня Незалежності: уявлення про патріотизм та майбутнє України (16-20 серпня 2023)», яке було проведено Соціологічною групою «Рейтинг». Відповідаючи на питання «Шо Ви вважаєте патріотизмом? (три відповіді), серед усіх респондентів, відповіді у відсотковому співвідношенні набули наступного вигляду: 1) Донати, волонтерство – 46%; 2) Розмовляти українською – 45%; 3) Служити на фронті –33%; 4) Залишатись в Україні під час війни – 33%; 5) Працювати, вести бізнес в Україні – 31%; 6) Цікавитися історією України – 27%; 7) Займатися громадською діяльністю – 14%; 8) Дивитися, слухати український контент – 11%; Інші відповіді серед яких – купувати українські товари, ходити в УПЦ, знати слова гімну, а носити українську символіку набрали менше 10% підтримки [41].

Щодо саме того як розподілилися відсотки між даними відповідями саме серед молоді 18-35 років: 1) Донати, волонтерство – 51%; 2) Розмовляти українською – 42%; 3) Служити на фронті –36%; 4) Залишатись в Україні під час війни – 23%; 5) Працювати, вести бізнес в Україні – 33%; 6) Цікавитися історією України – 31%; 7) Займатися громадською діяльністю – 21%; 8) Дивитися, слухати український контент – 14%. Відповідно всі інші варіанти набрали менше 10% [41].

Рис. 3.1. Співвідношення розуміння молоддю, що таке патріотизм

Відповідно до отриманих результатів бачимо, що як і загалом, так і для молоді особливо патріотизм це в першу чергу для молоді це робити донати та займатися волонтерською діяльністю. Як бачимо, традиція волонтерства яка була сформована в результаті розгортання російсько-української війни, є найбільш підтримувана серед молоді. Тому, вбачаємо, що волонтерська складова патріотичного виховання молоді є найбільш перспективною. Мовний фактор наразі також відіграє вагому роль в ідентифікаційному просторі патріотизму. Звісно, що дане питання має дискусійний характер, але вважаємо, що носії української мови, є автентичними представника України як держави. Трохи більше третини молоді відзначають і фактор служіння на фронті як провідний

складник патріотизму. Вважаємо, що даний показник є унормованим, бо він свідчить як і про розуміння вагомої ролі захисту держави серед молоді, так і про незначний рівень мілітаризації української молоді. Хоча наразі та перспективах викликів, потенційне збільшення ролі військово-патріотичного виховання має зростати. На відміну від інших вікових категорій, найбільша частка саме серед молоді, яка зазначає, що громадська діяльність є проявом патріотизму. Вважаємо, що дана особливість обумовлена культурою відстоювання своїх прав та можливостей народжених вже в Незалежній Україні. Також значна частина молоді акцентує увагу і на ролі історії України як прояву патріотизму, вважаємо, що це також результат поширення правдивої історії України, яка демонструє хто є хто в цій війні.

На засадах розглянутих організаційних засад забезпечення соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах російсько-української війни, можемо зазначити, що початок повномасштабної війни сприяв актуалізації, активізації та поширенню ідеї патріотичного виховання молоді. На сьогодні патріотичне виховання є основним напрямком реалізації державної політики, стає особливим напрямком функціонування громадської діяльності, а також є одним із ключових напрямків в освітньому середовищі, де значна увага приділяється становленню та розвитку патріотичної педагогіки. Повномасштабна війна стала тим самим фактором який сприяв збільшенню ролі та уваги щодо засад патріотичного виховання молоді. Наразі, патріотичне виховання поступово трансформується з популістичного рівня сприйняття патріотизму соціумом, до якісного обґрунтування ролі патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи в умовах повномасштабної російсько-української війни.

3.2. Основні фактори оптимізації особливостей соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах воєнного стану

З огляду на вже наявне організаційне забезпечення соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах російсько-української війни,

потреба в оптимізації засобів соціальної роботи щодо патріотичного виховання молоді потребує своєї подальшої оптимізації. Враховуючи вже наявні напрацювання з даного питання розглянемо основні фактори, які вважаємо мають сприяти оптимізації соціальної роботи як ефективному інструменту.

1) Ідеологічний фактор оптимізації інструментів соціальної роботи як фундамент оптимізації патріотичного виховання молоді. Відповідно до сучасних викликів та завдань, є потреба в розробці чіткого ідеологічного підґрунтя, яке б надавало чіткі відповіді на такі запитання як : «Хто Я?», «Куди я йду?», «Ким я хочу стати?». Ідеологічний фактор виступатиме свого роду захисним бар'єром від зовнішнього маніпулятивного впливу інших держав, які зацікавлені в дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Україні. Така ідеологія має включати у себе ціннісні компоненти, до яких мають входити такі цінності як: сім'я, здоров'я, професійний розвиток, достаток, гідність, чесність, справедливість, тощо. Ціннісно-ідеологічний фактор патріотичної ідеології України має засновуватися на засаді історичних фактів, культури, героїчних сторінок боротьби українського народу. Для того, щоб така ідеологія була максимально об'єктивною, наскільки це може бути можливим, є потреба в переосмисленні набутого досвіду і виокремити основні завдання для подальшого розвитку України. Актуальна ідеологія патріотичного виховання має формуватися відповідно до засад розвитку нації, духовного розвитку та потреб щодо подальшого становлення [28].

2) Інституційний фактор розвитку патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи. Даний фактор оптимізації передбачає створення, підтримку та популяризацію державних програм які спрямовані на патріотичне виховання молоді. Це передбачає що органи влади всіх рівнів мають комплексно співпрацювати, не лише сприяючи, а конкретно діючи сприяти та підтримувати ідеї патріотичного виховання молоді. Це можна забезпечити завдяки співпраці органів влади з громадськими організаціями, молодіжними рухами та освітніми установами. Враховуючи наявний досвід вважаємо, що найбільша потреба наразі є в більш комплексному налагодженні роботи між закладами освіти (школи,

університети, поза навчальні заклади освіти), це дозволило б ефективно поєднувати освітній компонент патріотизму разом з практичними навичками, які сприяють формуванню патріотизму. Не менш вагомим інституційним фактором патріотичного виховання стало б посилення ролі соціальних служб у підтримці військових, ветеранів. Співпраця соціальних служб з військовими та ветеранами сприяла покращенню соціального становища військовослужбовців. Соціальний працівник, який допомагає військовослужбовцю, ветерану, міг би сприяти організації зустрічей з молоддю. Це дозволило б сформувати для молоді об'єктивне розуміння необхідності захисту держави, від першої особи, яка на власні очі бачила виклики війни, і чітко усвідомлює роль та цінність України як вільної та незалежної держави. Даний підхід одночасно б сприяв патріотичному вихованню молоді, самими ветеранами, так і допомагав би ветеранам адаптуватися до цивільного життя, продовжуючи справу актуалізації ролі захисника України як під час війни, так і в мирний час. Подібні заходи сприяли б формуванню культури спілкування цивільного населення з ветеранами та військовослужбовцями, що є на сьогодні однією із потреб соціуму.

3) Оптимізація освітньої сфери відповідно до запитів сучасного патріотичного виховання в умовах російсько-української війни. Повномасштабна війна значно актуалізувала роль впровадження спеціальних курсів в навчальних закладах які стосуються військової підготовки. Але вважаємо, що військова підготовка є лише частиною патріотичного виховання молоді. Тому доречним буде впровадження курсів та тренінгів із національно-патріотичного виховання як і в школах, так і в закладах вищої освіти. Дані курси повинні мати комплексний характер, і включати у себе елементи історії України, культури, психологічної підготовки, та ін. Для того, щоб освітня складова патріотичного виховання молоді відповідала сучасним вимогам, доречним буде застосування інтерактивного навчання, медіапроєктів, історичних реконструкцій, військово-спортивних ігор. Так наприклад більш активне впровадження у практику військово-історичних реконструкцій сприяло б як і патріотичному вихованню, так і покращенню фізичної форми молоді. Щодо саме

ролі патріотичного виховання молоді то історична реконструкція може мати такі переваги: 1) краще сприйняття історичних моментів розвитку держави, культури, традицій; 2) формування національної свідомості, через посилення відчуття національної гордості та патріотизм учасників, що може стимулювати їх до більш активної участі у житті своєї країни; 3) історичні реконструкції можуть стимулювати до більш виваженої громадської участі [2].

4) Виважена інформаційна політика щодо особливості просування патріотичного контенту. Враховуючи той факт, що сучасне суспільство має інформаційний характер, одним з факторів оптимізації патріотичного виховання молоді є саме, ефективне застосування інформаційних можливостей в даному напрямку. На сьогодні є потреба у поширенні патріотичного контенту в соціальних мережах, блогах та відео платформах. Поширення патріотичної соціальної реклами впливатиме на свідомість молоді, тим самим долучаючи до патріотичного впливу молодь. В контексті даного фактору необхідним елементом є поширення співпраці із журналістами та блогерами, які б сприяли створенню якісних матеріалів про історичну пам’ять та культурну спадщину, героїв війни та ін. необхідно пам’ятати, що сучасна війна, це не лише збройна війна, а й триває інформаційна війна. Тому одним із спектрів патріотичного виховання має бути ефективна протидія дезінформації. Для цього одним із кроків стане формування критичного мислення у молоді, що дозволить протидіяти ворожій пропаганді, довіряючи фактам, доказовості та здоровому глузду.

5) Виведення на якісно новий рівень сприйняття громадської активності та волонтерства як фактору оптимізації патріотичного виховання молоді в умовах війни. Свого поширення волонтерство та громадська активність набули в 2013 та 2014 через політичну кризу та початок російсько-української війни на Донбасі. З того часу даний напрямок набув значного поширення в українському суспільстві. Але вважаємо, що сучасна українська молодь, на третій рік повномасштабної війни недостатньо залучена до даного роду активностей. Перед державою, громадськими та волонтерськими організаціями, та освітнім середовищем має стояти завдання з омолодження відповідного контингенту

учасників. Є необхідність в заохоченні молоді до волонтерських ініціатив. На сьогодні діапазон волонтерської діяльності достатньо широкої, це стосується як і участь у благодійних акціях, допомога військовим, підтримка переселенців, робота з дітьми які постраждали внаслідок війни та ін. Також є потреба в розвитку та фінансуванні молодіжних організацій, діяльність яких спеціалізується у формуванні активної громадянської позиції та патріотичному вихованні молоді. Комплексна підтримка розвитку таких молодіжних організацій дозволить сформувати безпечне середовище для організації та проведення заходів які присвячені патріотичному вихованню молоді. Окрім цього корисними будуть утворення спеціальних майданчиків для організації спортивно-військових таборів, навчальних заходів з тактичної медицини та самооборони. Наявність необхідного інвентарю та фахівців які спеціалізуються на військово-патріотичному вихованню дозволять залучити більше молоді до участі у відповідних заходах.

6) Поширення культурно-просвітницького фактору сприяння патріотичного виховання молоді як галузевого інструменту соціальної роботи. Одним із кроків має стати поширення культурно-просвітницької діяльності. Для цього необхідно сприяти організації та проведенню фестивалів, концертів, кінопоказів, які присвячені історії України та боротьбі за незалежність. Подібні заходи сприятимуть формуванню національної ідентичності українців, яка і є одним із ключових складових патріота України. Культурна самоідентифікація дозволить молоді формувати сучасну патріотичну культуру, продовжуючи та розвиваючи українські традиції. Окрім цього є потреба у сприянні відродженню національних традицій, ремесел, народних видів мистецтва. Все це в комплексі формувало б особливості національної ідентичності, сприяло би формуванню унікальної ціннісно-світоглядної системи, громадянської свідомості та розуміння соціальної важливості патріотизму як інструменту життєстійкості українського народу.

Запропоновані фактори оптимізації соціальної роботи у сфері патріотичного виховання молоді в умовах російсько-української війни мають

інтегрований характер. Що передбачає поєднання освітнього, психологічного інформаційного, громадського, культурно-історичного факторів. В перспективі застосування даного комплексу факторів оптимізації патріотичного виховання молоді сприятиме формуванню стійкої національної ідентичності.

Враховуючи особливості організаційного забезпечення соціальної роботи в умовах воєнного стану, можемо зазначити, що ключовими перспективами даного процесу відповідно мають бути: 1) інтеграція патріотичного виховання в освітній процес завдяки реалізації відповідних соціальних програм; 2) налагодження тісної співпраці між освітніми та культурними установами з метою розробки спільних соціальних програм присвячених патріотичному вихованню; 3) сприяння та залучення молоді до громадянської активності; 4) розробка та впровадження державних соціальних програм, які будуть на рівні держави, підтримувати ініціативи які спрямовані на патріотичне виховання засобами соціальної роботи.

ВИСНОВКИ

Досліджуючи стан наукових розробок присвячених патріотичному вихованню можемо зазначити, що наразі активним вивченням особливостей патріотичного виховання займається низка наукових напрямків, а саме: педагогіка, психологія, соціологія, соціальна робота, філософія, історія, тощо. Щодо саме дослідження особливостей патріотичного виховання засобами соціальної роботи то наразі даний напрямок є нечисельним і представлений декількома науковими статтями. Вважаємо, що наразі є потреба у більш комплексних та ґрунтовних дослідженнях у галузі соціальної роботи присвячений особливостям патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи в умовах воєнного стану. Для забезпечення комплексного характеру таких досліджень корисним буде використання мультидисциплінарного підходу, що забезпечить об'єктивний та всеохоплюючий характер .

Дослідження сутності таких понять як: «соціальна робота», «патріотизм», «патріотичне виховання», «молодь», «війна», «воєнний стан», «російсько-українська війна», продемонструвало вагому роль соціальної роботи в контексті викликів війни, та комплексних можливостей щодо реалізації заходів присвячених патріотичному вихованню молоді.

Під час написання роботи було використано принципи: об'єктивності, системності, причинності, розвитку та всебічності. Основними методами нашого дослідження стали: аналіз, синтез, індукція, дедукція, структурно-функціональний.

Дослідження особливостей патріотичного виховання молоді ґрунтується на засаді низки нормативно-правових актів: серед яких: Конституція України, Закони України «Про культуру», «Про освіту», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», «Про основні засади молодіжної політики» та інші документи які передбачають стратегічний розвиток патріотичного виховання в Україні. Дані закони вказують на сутнісні особливості розуміння патріотизму, суб'єктів, хто є

відповідальними за реалізацію заходів присвячених патріотичному вихованню, виокремлюють стратегічні цілі та завдання.

Щодо ролі соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах війни, то на сьогодні виокремлюють цілу низку інструментів які в тій чи іншій мірі сприяють патріотичному вихованню молоді. Найбільш вагому роль в умовах російсько-української війни відіграють: соціальна діагностика, соціальне консультування, соціальна профілактика, терапевтична соціальна робота та корекція, соціальна реабілітація, реалізація різного роду соціальних проєктів, робота в громадських організаціях, волонтерська діяльність. Сукупність даних інструментів якими володіє соціальна робота по відношенню щодо патріотичного виховання молоді здатна комплексно покращити та оптимізувати відповідно до викликів та наслідків війни стан патріотичного виховання молоді. Вважаємо, що соціальна робота має унікальний вплив на патріотичне виховання молоді, бо одночасно може забезпечити, культурний, просвітницький та практичний сегмент патріотичного виховання молоді.

Розглянутий міжнародний досвід, таких країн як: США, Великобританія, Німеччина, Польща, Ізраїль, Китай, Японія та ін. свідчить проте, що основним засобом патріотичного виховання є освіта. Звісно, в залежності від культурних особливостей кожної з розглянутих країн, прослідковується певні національні особливості. Так, для США та Великобританії, поширеним явищем патріотичного виховання молоді є скаутський рух. Для країн Азії, вагому роль відіграє релігійний фактор. Досвід Ізраїлю та Литви вказує на те, що вагому роль відіграє геополітичний фактор у вигляді зовнішньої загрози. Таким чином бачимо, що кожна держава світу, вибудовує систему патріотичного виховання таким чином щоб вона відповідала як і загальним вимогам, так і національним цінностям та особливостям.

На сьогодні низка установ залучені до організаційного забезпечення соціальної роботи як інструменту патріотичного виховання молоді в умовах війни. Це стосується як всієї владної вертикалі, так громадських інституцій, навчально-наукових закладів, соціальних служб тощо. Кожна з вказаних установ

реалізовує заходи які в тій чи іншій мірі впливають на патріотичне виховання молоді в умовах війни. На сьогодні є потреба в якісному та комплексному формуванню засад які сприяли б ефективному та всебічному патріотичному вихованню молоді в умовах війни. Вважаємо, що цього можливо досягти завдяки конструктивній співпраці вказаних структур на засадах раціонального застосування засобів соціальної роботи.

Відповідно до розуміння особливостей патріотичного виховання засобами соціальної роботи було запропоновано фактори оптимізації особливостей соціальної роботи як засобу патріотичного виховання молоді в умовах російсько-української війни, а саме: 1) ідеологічний фактор оптимізації інструментів соціальної роботи; 2) інституційний фактор розвитку патріотичного виховання молоді засобами соціальної роботи; 3) оптимізація освітньої сфери відповідно до запитів сучасного патріотичного виховання; 4) виважена інформаційна політика щодо особливості просування патріотичного контенту; 5) якісно новий рівень сприйняття громадської активності та волонтерства як фактору оптимізації патріотичного виховання молоді; 6) поширення культурно-просвітницького фактору сприяння патріотичного виховання молоді як галузевого інструменту соціальної роботи. Дані фактори при умовах свого раціонального та послідовного застосування мають оптимізувати патріотичне виховання молоді засобами соціальної роботи в умовах російсько-української війни.

Отже, можемо зазначити, що запропонована на початку дослідження гіпотеза підтвердилася, бо наявний досвід продемонстрував, що ефективне патріотичне виховання молоді засобами соціальної роботи війни сприятиме формуванню національної ідентичності, громадянської відповідальності, психологічної стійкості та готовності до активної участі у захисті й відбудові України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдіянц Г., Кузякіна М. Порівняльний аналіз підходів до громадянського виховання школярів в Україні та Німеччині. *Вісник Інституту розвитку дитини.* 2009. №2. С.42-47.

2. Андрес, А., Леус, С., Максим'як, В., Булатов, О. Військово-історична реконструкція як засіб патріотичного фізичного виховання. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.* 2023. №5(165). С.11-13.

3. Афанасьєва Ю.В. Закордонний досвід патріотичного виховання. *Актуальні проблеми державного управління.* 2017. № 2(52). С.176-180.

4. Васянович Г. П., Лаврецький Р. В., Нагірняк М. Я. Духовність як головний чинник національно-патріотичного виховання особистості майбутнього соціального працівника. *Публічне управління та соціальна робота.* 2024. № 1. С.43-51.

5. ВООЗ офіційно продовжила молодість: скільки вона тепер триватиме. 2025. URL: https://terminovo.te.ua/news/112854/ (дата звернення: 24.03.2025).

6. «Говерляна 2024»: Молодий Народний Рух відновив традиційне таборування. URL: https://mnr.in.ua/novini/goverlyana-2024-molodiy-narodniy-ruh-vdnoviv-traditsyne-taboruvannya.html (дата звернення: 19.01.2025).

7. Гузенко С. В. Концепт «патріотизм» у сучасному публіцистичному дискурсі. *Studia methodologica.* 2015. №40. С.235-239.

8. Діденко О.Г., Яланська С.П. Національно-патріотичне виховання молоді в закладах освіти України: психологічні аспекти. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. №4. С.102-107.

9. Діденко О.Г. Зарубіжний досвід патріотичного виховання громадян та можливості його адаптації в Україні. *Механізми публічного управління.* 2014. №3-4. С.52-59.

10. Енциклопедія міжнародного права : у 3 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов та ін. Київ : Академперіодика, 2014. Т. 1. 920 с.

11. Єнін М. Н. Патріотизм. *Велика українська енциклопедія.* URL: https://vue.gov.ua/Патріотизм (дата звернення: 03.01.2025).

12. Затверджено оновлену модельну навчальну програму «Захист України». 2024. URL: https://mon.gov.ua/news/zatverdzheno-onovlenu-modelnu-navchalnu-prohramu-zakhyst-ukrainy (дата звернення: 16.01.2025).

13. Зоря Ю. М. Патріотичне виховання учнівської молоді як соціально-педагогічна проблема сучасності. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів* : матеріали доповідей та повідомлень міжнародної науково-практичної конференції, Ужгород 27.9.2019 р. / за ред. І. В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2019. С. 32-34.

14. Капська А.Й. Соціальна робота: технологічний аспект URL:https://www.studmed.ru/view/kapska-ay-socalna-robota-tehnologchniy-aspekt_d6c678b9e7f.html?page=2 (дата звернення; 02.01.2025).

15. Капська А. Й. Технології соціально-педагогічної роботи : навчальний посібник. Київ: Слово, 2015. 328 с.

16. Кіщенко Г. В. Патріотичне виховання – як один із напрямків роботи з туристами в національному заповіднику «Замки Тернопілля». URL: https://zamky.te.ua/naukova-robota/naukovi-doslidzhennya/patriotichne-vihovannya-yak-odin-iz-napryamkiv-roboti-z-turistami-v-nacionalnomu-zapovidniku-zamki-ternopillya (дата звернення: 03.01.2025).

17. Ковальчук І. В. Технології соціальної роботи з формування патріотизму дітей. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету.* 2016. №26. С.109-117.

18. Конституція України. URL:https://www.president.gov.ua/documents/constitution (дата звернення: 06.01.2025).

19. Кульчицький, В., Петришин, Л. Патріотичне виховання молоді як соціально- педагогічний процес. *Social Work and Education.* 2019. Vol. 6, N. 1., pp. 89-93.

20. Малюта О.В. Просвіта (1868-1939). URL: http://www.history.org.ua/?termin=Prosvity_1868 (дата звернення: 28.12.2024).

21. Мінветеранів розробляє механізм системного залучення ветеранів до освітнього процесу у напрямку військово-патріотичного виховання. Міністерство у справах ветеранів URL: https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/minveteraniv-rozroblyae-mehanizm-sistemnogo-zaluchennya-veteraniv-do-osvitnogo-protsesu-u-napryamku-viyskovo-patriotichnogo-vihovannya (дата звернення: 18.01.2025).

22. Міноборони розробило Концепцію військово-патріотичного виховання в системі МОУ. 2024 URL: https://tro.mil.gov.ua/minoborony-rozrobylo-konczepcziyu-vijskovo-patriotychnogo-vyhovannya-v-systemi-mou/ (дата звернення: 18.01.2025).

23. Молодь. *Велика українська енциклопедія* URL: https://vue.gov.ua/Молодь (дата звернення: 24.03.2025).

24. На Донеччині відбулася X науково-практична конференція «Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні». *Міністерство освіти і науки України*. 2024. URL: https://mon.gov.ua/news/na-donechchyni-vidbulasia-kh-naukovo-praktychna-konferentsiia-dosiahnennia-ta-vyklyky-natsionalno-patriotychnoho-vykhovannia-v-rehioni (дата звернення: 21.01.2025).

25. На Рівненщині розвиватимуть патріотичне виховання молоді. 2025. URL: https://www.0362.ua/news/3892549/na-rivnensini-rozvivatimut-patrioticne-vihovanna-molodi (дата звернення: 20.01.2025).

26. Національно-патріотичне виховання. URL: https://surl.li/bzhumr (дата звернення: 04.01.2025).

27. Національно-патріотичне виховання. *Міністерство освіти і науки України.* URL: https://surl.li/vpvdea (дата звернення: 05.01.2025).

28. Національно-патріотичне виховання в Україні : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт. вступ. ст.: Бех І. Д., Журба К. О. ; упоряд.: Страйгородська Л. І., Пономаренко Л. О., Тарнавська С. В. та ін. ; наук. ред. Березівська Л. Д. Київ : [б. в.], 2019. 368 с.

29. Оголошено конкурс з визначення проектів, розроблених молодіжними та дитячими громадськими організаціями, для реалізації яких надається фінансова підтримка у 2024 році. URL: https://mms.gov.ua/events/oholosheno-konkurs-z-vyznachennia-proektiv-rozroblenykh-molodizhnymy-ta-dytiachymy-hromadskymy-orhanizatsiiamy-dlia-realizatsii-iakykh-nadaietsia-finansova-pidtrymka-u-2024-rotsi (дата звернення: 15.01.2025).

30. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 514 с.

31. Підготовка до захисту країни: молодь Чернігівщини долучається до громадської організації «Центурія». 2024. URL: https://cheline.com.ua/chelinetv/suspilstvo-video/pidgotovka-do-zahistu-krayini-molod-chernigivshhini-doluchayetsya-do-gromadskoyi-organizatsiyi-tsenturiya-video-398327 (дата звернення: 19.01.2025).

32. Поліщук Н.М. Волонтерсво як напрямок національно патріотичного виховання студентської молоді. *Наука і техніка.* 2024 № 5(33). С.827-828.

33. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text (дата звернення: 05.01.2025).

34. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 06.01.2025).

35. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text (дата звернення: 05.01.2025).

36. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 р. № 1414-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text (дата звернення: 06.01.2025).

37. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 17.03.2025)

38. Сайко Н. Соціальна робота з військовими та ветеранами російсько-української війни. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. № 34. С.218-222.

39. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи. Тема 14. Соціальна робота в США: історія, становлення, розвиток. URL: http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/ЕНП_ІТСР%202/page19.html (дата звернення 30.12.2024).

40. Соціальна робота, її мета і завдання. 2021. URL: https://ssw.ukma.edu.ua/node/6 (дата звернення: 30.12.2024).

41. Соціологічне дослідження до Дня Незалежності: уявлення про патріотизм та майбутнє України (16-20 серпня 2023). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/soc_olog_chne_dosl_dzhennya_do_dnya_nezalezhno_uyavlennya_pro_patr_otizm_ta_maybutn_ukra_ni_16-20_se.html (дата звернення: 05.06.2025).

42. Стратегія національно-патріотичного виховання 2020 – 2025 рр. від 18 травня 2019 р. № 286/2019. (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 608/2024 від 04.09.2024.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n15 (дата звернення: 07.01.2025).

43. У місті розвивається козацький звичай Спас. 2024. URL: https://zp.gov.ua/news/129785-u-misti-rozvivajetsia-kozackii-zvicai-spas (дата звернення: 21.01.2025).

44. Федоренко О. Світовий досвід національно-патріотичного виховання учнівської молоді : нормативно-правові та практичні аспекти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету.* 2019. №2. С.152-159

45. Цвик О., Лобур Л. У Тернополі організували форум на тему патріотичного виховання молоді. 2024. URL: https://suspilne.media/ternopil/884457-u-ternopoli-organizuvali-forum-na-temu-patrioticnogo-vihovanna-molodi/ (дата звернення: 20.01.2025).

46. Kallen H. M. Of war and peace. New York : Graduate Faculty of Political and Social Science, New School for Social Research, 1939. P. 361–391.

47. Spivak Y. Роль соціальних педагогів у патріотичному вихованні дітей та молоді. *Social Work and Education*. 2018. Vol. 5, No. 4., pp. 76-83.

48. Starke J.G. Introduction to International Law. London, Butterworths, 1972. 631 p.

Декларація

академічної доброчесності

здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Авраменко Богдан Романович, студент 4 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: avramenkobogdan20020807@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему: «Патріотичне виховання молоді засобами соціальної роботи в умовах воєнного стану» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (студент) Авраменко Б.Р.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (науковий керівник) Масюк О.П.